

Я.У. ПРЫСТАЎКА

**ІМЁНЫ АНТЫЧНЫХ АЎТАРАЎ У ЛАЦІНСКІМ ТРАКТАЦЕ
М.К. САРБЕЎСКАГА «АБ ВАСТРЫНІ І ДОСЦІПЕ» (1619/1623):
З КІМ ЗВЯЗВАЎ АЎТАР ВЫТОКІ СВАЁЙ КАНЦЭПЦЫІ ДОСЦІПУ?**

Предпринята попытка інтэрпрэтацыі імён антычных аўтараў, употребленых у трактате М.К. Сарбевскага «Об остроте и остроумии» (1619/1623). Имена Сенеки и Марциала, а также других античных писателей указывают на взаимосвязь между «новым» стилем римской литературы и проблемой остроумной речи.

The article is devoted to the interpretation of the ancient authors' names used in the treatise «De acuto et arguto» (1619/1623) after M.K. Sarbiewski. The names of these authors, particularly the names of Seneca and Martialis, point at the correlation between the «new» style of the Roman literature and the problem of witty speech, questioned in the treatise.

1. Трактат «De acuto et arguto» ('Аб вастрыні і досціпе'): актуальныя праблемы вывучэння. Трактат знакамітага новалацінскага паэта, «хрысціянскага Гарацыя» Мацея Казіміра Сарбевскага (1595-1640) «De acuto et arguto» (1619/1623) быў запісаны падчас лекцый аўтара ў Полацкім езуіцкім калегіюме ў 1626/27 навучальным годзе. Пэўны перыяд твор застаўся ў рукапісе; упершыню ён быў надрукаваны ўжо як помнік лацінамоўнай культуры Рэчы Паспалітай Станіславам Скімінаў у 1958 г. з далучэннем яго перакладу на польскую мову (гл. Sarbiewski 1958).

Публікацыя помніка стварыла спрыяльныя ўмовы для яго ўсебаковага вывучэння. Даследаванне Б. Авіноўскай паказала арыгінальнасць ідэй Сарбевскага ў кантэксце еўрапейскай эстэтычнай думкі (гл. Otwinowska 1968). Па меркаванню аўтаркі, Сарбевскі першым перанёс аксюмаронныя выразы *concors discordia* і *discors concordia*, якія ў антычнасці тычыліся пераважна касмалагічных паняццяў, у сферу эстэтыкі канцэптызму, а таксама «ўвёў да яе паняцце дысгармоніі як раўнацэннага і ідэнтычнага да паняцця класічнай гармоніі» (Otwinowska 1968, 87, 92). П. Левін раскрыла пераемнасць паміж трактатам Сарбевскага і больш познімі паэтыкамі і рыторыкамі, якія выкладаліся ў праваслаўных вучэльнях Вялікага княства Літоўскага, Украіны і Расіі (гл. Lewin 1972). Знаўца славянскіх сярэднявечных рыторык Р. Лахман зрабіла спробу эксплікацыі ідэй Сарбевскага ў катэгорыях сучаснай лінгвістыкі і семіётыкі, такіх як план зместу, план выражэння, метафарызацыя, код, рэцыпіент (гл. Лахманн 2001).

Нягледзячы на існуючыя даследаванні, галоўнай задачай вывучэння трактата застаецца яго ўсебаковая характарыстыка і эксплікацыя міждысцыплінарнай праблематыкі, раскрыццё семантыкі і ўзаемадачыннення тэрмінаў *acutum*, *argutum*, *acumen*, *argutia*. Амаль без увагі даследчыкаў засталіся імёны антычных аўтараў, якія сустракаюцца ў трактате Сарбевскага. Выключэннем можна лічыць кароткі экскурс у гісторыю барочнай эстэтыкі ў працы Т. Сінка (гл. Sinko 1918, 3-9), прысвечанай паэтычным трактатам Сарбевскага. Нагадваючы пра антычныя карані барочнай эстэтыкі, Т. Сінка адзначыў папулярнасць у эпоху Сарбевскага такіх аўтараў, як Сенека, Марцыял, Пліній, а таксама ўказаў на падабенства стылю прыхільнікаў канцэптызму (літаратурна-мастацкая плынь у Іспаніі XVII ст., назва якой паходзіць ад зборніка паэзіі Алонса Ледэсма «Conceptos espirituales» (1600)) да стылю аўтараў сярэбранага веку старажытнарымскай літаратуры. Між тым без адказу на пытанне, чаму Сарбевскі ўжывае імёны пэўных аўтараў, і без вытлумачэння сэнсу супрацьпастаўлення імёнаў Сенеки і Марцыяла ў назве трактата немагчыма поўнае разуменне працы Сарбевскага. Даследаванне гэтых пытанняў дапаможа паўней асветліць механізм рэцэпцыі антычнай рытарычнай культуры ў еўрапейскай традыцыі, ускрыць сувязь паміж рыторыкай і іншымі дысцыплінамі, у прыватнасці, паказаць, як на глебе вывучэння стылю антычных аўтараў складваліся катэгорыі рыторыкі.

2. Асноўная праблематыка трактата «De acuto et arguto». Пытанні, якія хваляюць Сарбевскага, тычацца кагнітыўных і эстэтычных аспектаў дасціпнасці. Абапіраючыся на антычную рыторыка-паэтычную спадчыну, аўтар спрабуе адшукаць універсальныя механізмы стварэння вострых (па змесце) і дасціпных тэкстаў. Асноўная праблематыка трактата звязана з катэгорыямі *acutum* ('вострае, вастрыня'), *acumen* ('вастрыня'), *argutum* ('дасціпнае, дасціпнасць') і

argutia ('досціп'). Тэрміны *acumen* і *argutia* пазначаюць феномены маўлення і ўжываюцца ў практычнай частцы трактата, дзе выкладаюцца спосабы вынаходжання вастрыні і досціпу. У тым выпадку, калі аўтар гаворыць пра вастрыню як пра абстрактнае паняцце, ён ужывае тэрмін *acutum* ('вострае, вастрыня'), які ўяўляе сабой субстантываваны прыметнік ніякага роду. Тэрмін *argutum* ('дасціпнае, дасціпнасць') ужываецца толькі ў загалоўку трактата і, відаць, падабраны па аналогіі да *acutum*.

Азначэнне галоўнай катэгорыі трактата *acutum* ('вострае, вастрыня') сфармулявана даволі лаканічна і патрабуе эксплікацыі. «*Acutum est oratio continens affinitatem dissentanei et consentanei, seu dicti concors discordia vel discors concordia*» - 'Вастрыня - гэта выказванне, якое ўтрымлівае блізкае спалучэнне супярэчлівага і адпаведнага, альбо згодная нязгода ці нязгодная згода выраза'* (5; 20-22). Паводле тлумачэння Б. Авіноўскай, Сарбеўскі разумее *вастрыню* (*acutum*) як спалучэнне ў тэме прамовы/тэксту двух элементаў, адзін з якіх пазначае *супярэчнасць* (*dissentaneum*), а другі - *адпаведнасць* (*consentaneum*) па ведамленню ўяўленнем чытача пра дадзеную тэму (гл. Otwinowska 1968, 91). Кожны з элементаў *вастрыні* робіць адмысловы эфект: *супярэчнасць* (*dissentaneum*) выклікае здзіўленне (*admiratio*), а *адпаведнасць* (*consentaneum*) выклікае *задавальненне* (*delectatio*). Спалучэнне гэтых элементаў прымушае чытача «затрымаць думку» і разабрацца ў прычынах парадокса.

Сарбеўскі прапануе адрозніваць тры разнавіднасці паняцця *вастрыні*: 1) уласна *acumen* ('вастрыня'); 2) феномен, які можа быць названы як *acumen*, так і *argutia* ('досціп'); 3) *acumen* у няўласным значэнні слова, якое Сарбеўскі называў *argutia* ('досціп'). Першы від, уласна *acumen* ('вастрыня'), уяўляе сабой увасабленне *acutum* у сферы ідэй і выражае «гармонію супярэчлівага і адпаведнага [...] усё роўна якімі словамі» (15; 13-14). Другі від «можа быць названы вастрынёю (*acumen*) роўна як і досціпам (*argutia*)» і «будзе не зусім вастрынёю, а яе аздабленнем (*ornamentum*) і як бы нейкай вопраткай (*vestis*)» (15; 19). У гэтым выпадку «слова неабыхава (*quomodocumque*) выяўляюць гармонію (*concordia*) [супярэчлівага і адпаведнага], але ўтрымліваюць у сабе пэўную веселасць (*festivitatem*), гумар (*leporet*) ці нейкае прывабнае для слыху аздабленне (*lenocinium*) - альбо праз падбор слоў, альбо праз фігуры, альбо праз само прыёмнае гучанне і збліжэнне пэўных складоў, а таксама праз само задуманае і руплівае размеркаванне словаў» (15; 14-18). Трэці від, *argutia* ('досціп'), можна назваць вастрынёй толькі «ў шырокім сэнсе і ў няўласным значэнні», ён «як бы пусты і парожні, гэта хутчэй нейкая паверхня і абалонка вастрыні, якая хоць і пазбаўлена самога спалучэння супрацьлегласцяў (*nexo contrariorum*), аднак утрымлівае нейкую гульню словаў (*lusus verborum*) [...] і іншыя фігуры словаў і думак (*figuras verborum et sententiarum*)» (15; 25-29).

3. Што сімвалізуюць імёны Сенекі і Марцыяла ў загалоўку трактата?

Поўная назва трактата Сарбеўскага гучыць так: «*De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis. Ubi de Epigrammatis, de Coloribus Declamatoriis, de Epistolis argutis, omnibus bono, quibus studium est acute et scribere, et loqui*» ('Аб вастрыні і досціпе адзіная кніга, альбо Сенека і Марцыял, тамсама аб эпіграмах, аб дэкламатарскіх стылях, аб элегантных манерах пісьма на карысць усім, хто жадае дасціпна пісаць і размаўляць'). Як відаць з назваў іншых трактатаў Сарбеўскага («*Characteres lyrici, seu Horatius et Pindarus*» - 'Своеасаблівасці лірычнай паэзіі, альбо Гарацый і Піндар', «*De virtutibus et vitiiis carminis elegiaci, seu Ovidius*» - 'Пра вартасці і загану элегічных вершаў, альбо Авідзій'), аўтар звычайна персаніфікуе галоўную праблему трактата з дапамогай імёнаў выбітных антычных аўтараў.

Паспрабуем патлумачыць, чаму ў трактаце «*De acuto et arguto*» Сарбеўскі суадносіць катэгорыю *acutum* ('вастрыня') з імем Сенекі, а катэгорыю *argutum* ('досціп') - з імем Марцыяла. Раскрыццё сувязі катэгорыі *acutum* з імем Сенекі

* Трактат Сарбеўскага цыт. па выданні Sarbiewski 1958; у дужках пасля цытаты прыводзіцца нумар старонкі і радка.

ўскладнена тым, што ў антычнасці было два Сенекі: Сенека-рытар (каля 55 г. да н. э. - каля 40 г. н. э.) і Сенека-філосаф (каля 4 г. да н. э. - каля 65 г. н. э.).

Старэйшы Сенека быў вядомым рытарам, складальнікам анталогіі дэкламацый «*Oratorum et rhetorum sententiae, divisiones, colores*» ('Аратарскія і рытарскія сентэнцыі, падзелы і фарбы'), у якой сабраў багатую калекцыю фрагментаў і пераказаў прамоў больш за сто рытараў эпохі прынцыпату Аўгуста і Тыберыя (27 г. да н. э. - 37 г. н. э.).

Сарбеўскі выказвае ў трактаце адмысловую цікаўнасць да дэкламацыі. Акрамя Сенекі, сярод аўтараў гэтага жанру ён згадвае таксама Квінтыліяна як аўтара «вельмі прыгожых і вельмі дасціпных дэкламацый» (*pulcherrimae argutissimaeque declamationes*), а з дапамогай дэкламацыйнага тэрміна *color*, ужытага ў назве твора Сенекі, Сарбеўскі дэкларуе асноўныя тэмы выкладу: «*de Coloribus Declamatoris*» ('пра дэкламацыйныя фарбы'). Прычыны такой зацікаўленасці заключаюцца ў тым, што ў антычным Рыме дэкламацыі былі жанрам, у якім рытары маглі свабодна практыкавацца на зададзеныя тэмы. У адрозненне ад практычнай, альбо сапраўднай, рыторыкі, тэмы дэкламацый былі выдуманыя, таму аргументацыя дэкламатараў абавязалася не на сапраўдныя факты, а на прыдуманых мастацкіх вобразы. Галоўнай мэтай гэтых практыкаванняў было не пераканаць суддзяў, але ўразіць і пацешыць слухачоў. Майстры слова сапернічалі ў вынаходлівасці і дасціпнасці, прадумляючы новыя абставіны і псіхалагічныя матывы ўчынкаў (г. зв. *colores* - новыя афарбоўкі, «павароты» вядомых тэм, сюжэтаў) (гл. Кузнецова 1976, 151-153). У адпаведнасці са зместам змянялася і знешняя форма. «Небываламу, умоўнаму свету адносін і сітуацый цалкам адпавядаў афектаваны, рублены, сентэнцыйны стыль, які ўваходзіў цяпер [у сярэдзіне I ст. н. э. - Я. П.] у моду і быў уласцівы азіянізму з яго незвычайнымі спалучэннямі слоў, антытэзамі, інтэнсіўнай арнаментатывацыяй» (Кузнецова 1976, 141). Непамернае імкненне да сентэнцыйнай сцісласці прывяло да культывавання парадокса.

Дэкламацыйнае красамоўства, адлюстраванае ў творы Сенекі Старэйшага, стала падставай для стварэння і папулярызацыі «новага» стылю. Асаблівасцямі гэтага стылю былі «кароткія точаныя фразы з нечаканымі хадамі думкі (г. зв. "сентэнцыі"), нагнятанне метафар, не заўсёды натуральныя з боку сэнсу, але прыемныя для слыху словазлучэнні» (Тройский 1957, 430).

Малодшы Сенека быў вядомым філосафам, аўтарам «Маральных лістоў да Луцылія», дзевяці трагедыяў, памфлета «*Divi Claudii Apocolocyntosis*» (Агарбузаўленне боскага Клаўдзія), а таксама шэрага філасофскіх прац. На думку І.М. Тронскага, у творах Сенекі Малодшага «новы» стыль «атрымаў найбольш закончанае выражэнне, і на гэтым стылістычным мастацтве была заснавана вялізная папулярнасць» (гэтага аўтара. - Я. П.) (Тройский 1957, 430). У сваім трактаце Сарбеўскі прыводзіць у якасці прыкладаў *acuten* ('вострыні') тры цытаты з твораў Сенекі-філосафа «*Naturales Quaestiones*» ('Даследаванні аб прыродзе'), «*Ad Lucilium de providentia*» ('Да Луцылія аб лёсе'), «*Epistulae morales ad Lucilium*» ('Маральныя лісты да Луцылія').

Якога з двух аўтараў мае на ўвазе Сарбеўскі, калі ўжывае ў назве свайго трактата імя «Сенека»? Каментатар трактата Ст. Скіміна лічыць, што Сарбеўскі мае на ўвазе адразу абодвух аўтараў, паколькі і Сенеку Старэйшага, і Сенеку Малодшага ён уважае за ўзор вострага стылю (гл. Sarbiewski 1958, 486). Сапраўды, у трактаце «*De acuto et arguto*» Сарбеўскі гаворыць пра «самыя вострыя выразы Сенекі філосафа, рытара, трагіка» (10; 30-31), а ў трактаце «*De perfecta poesi*» ('Пра дасканалую паэзію') згадвае пра *acumina* ('вострыя выразы') у творах Сенекі-філосафа і Сенекі-рытара. Пры гэтым Сарбеўскі ўсё ж такі вылучае Сенеку-рытара: «яго аднаго я пасмеў бы паставіць вышэй за самога Марцыяла» (Sarbiewski 1954, 21).

Марцыял (каля 40-104 гг.), другі аўтар, якога Сарбеўскі называе ў загаловку, пісаў выключна эпіграмы. Сучаснікі і нашчадкі лічылі яго адным з самых дасціпных пісьменнікаў (Пліній Малодшы: «*Erat homo ingeniosus, acutus, acer*» - 'Ён быў таленавітым, вострым на язык, дасціпным чалавекам') (*Epistulae* III, 21)*.

* У адпаведнасці з традыцыяй класічнай філалогіі тэксты антычных аўтараў цытуюцца па выданнях Тэйбнера. У дужках прыводзіцца назва твора, нумар раздзела і радка.

Для стылю Марцыяла, паводле І.М. Тронскага, характэрныя трапнасць слова і дасціпнасць замалёвак, лёгкасць слоўнай гульні, мастацтва нечаканых канцовак (гл. Тронский 1957, 462). Менавіта гэтыя рысы прывабілі Сарбеўскага да творчасці Марцыяла, бо прыём гульні словаў (*lusus verborum*) у тэорыі «*De acuto et arguto*» з'яўляецца адной з неад'емных прыкмет *argutia*, а эффект *нечаканага (inopinatum)*, на думку Сарбеўскага, ёсць вынік *супярэчлівага (dissentaneum)* - аднаго з неабходных элементаў *acutum* (3; 27-30). Становіцца зразумелым, чаму эпіграмы Марцыяла сталі асноўнай крыніцай прыкладаў у трактаце Сарбеўскага.

Супастаўленне ў загаловку трактата імёнаў Сенекі і Марцыяла (дзе першае імя сімвалізуе дэкламацыйны стыль і філасофскую сентэнцыйнасць, а другое - дасціпныя жарты і гульнію слоў) увасабляе супастаўленне паняццяў *acutum - argutum*, якое выражаецца ў даволі паслядоўным адрозненні вастрын і дасціпнага і парадаксальнага стылю фармулявання думак (*acumen*) і дасціпнасці, заснаванай на гульні слоў (*argutia*).

4. Кола абраных аўтараў, у тэкстах якіх Сарбеўскі бачыць ілюстрацыю сваёй тэорыі. Трактат Сарбеўскага «*De acuto et arguto*» пабудаваны на аналізе тэкстаў шэрага антычных аўтараў. Як піша сам Сарбеўскі, ён прыйшоў да праўдзівага разумення *вастрыні*, «прачытаўшы амаль усіх грэцкіх і лацінскіх аўтараў, якія хацелі паказацца ў сваіх творах вострымі і дасціпнымі» (5; 16-17). Каб не падалося, што аўтар «хавае сваю тэорыю і ўпотаі кажа пра вастрыню» (9; 32), Сарбеўскі ўзбагачае свой трактат цытатамі з антычнай і новалацінскай літаратуры (болей за ўсё цытуецца Марцыял і Бернард Баўхузій (1575-1619)), а ў раздзеле III падае спіс аўтараў, прыклады з якіх могуць «праліць святло на прыроду вастрыні» (9; 33). Так, Сарбеўскі рэкамендуе абраныя эпіграмы Марцыяла, новалацінскіх паэтаў Якаба Бідэрмана (1578-1639), Францыска Рэмонда (1562-1631), Тарквінія Галюцыя (1574-1649). Таксама аўтар трактата раіць прачытаць «усе найвастрэйшыя выразы (*omnia acutissima dicta*)» (10; 30-35) шэрага антычных аўтараў, сярод якіх гісторык часоў імператара Тыберыя (42 г. да н. э. - 37 г. н. э.) Валерыў Максім, гісторык II ст. н. э. Луцый Аній Флор, гісторык і рытар Публій Карнелій Тацыт (к. 55 - к. 120 гг. н. э.), камедыёграф Ціт Макцій Плаўт (к. 250-184 гг. да н. э.), Публій Сір - рымскі мімограф, пад іменем якога дайшоў да нас зборнік сентэнцый, вучоны-энцыклапедыст Гай Пліній Секунд (Старэйшы) (к. 23-79 гг. н. э.), слынны прадстаўнік рымскай эпісталаграфіі Гай Пліній Цэцылій (Малодшы) (к. 62 - к. 113 гг. н. э.), настаўнік рыторыкі Марк Фабій Квінтыліян (нар. к. 35 г. да н. э.), а таксама славыты рымскі аратар і тэарэтык красамоўства Марк Тулій Цыцэрон (106-43 гг. да н. э.). Адсылаючы чытача да пэўных аўтараў і іх тэкстаў, Сарбеўскі акрэслівае кола пісьменнікаў, выразы якіх ён лічыць вострымі і дасціпнымі.

5. Што прывабіла Сарбеўскага да пісьменнікаў сярэбранага веку антычнай літаратуры? Большасць з узгаданых Сарбеўскім антычных аўтараў, а менавіта Марцыял, старэйшы і малодшы Сенека, Тацыт, Квінтыліян, старэйшы і малодшы Пліній, належаць да пісьменнікаў сярэбранага веку рымскай літаратуры, для якіх характэрна выкарыстанне «новага» стылю. Паспрабуем паказаць карэляцыі паміж феноменамі, якія даследаваў Сарбеўскі і яго апаненты, і характарыстыкамі «новага» стылю, такімі як сентэнцыйнасць, парадаксальнасць, ужыванне прыемных на слых словазлучэнняў і выкарыстанне фігур насуперак агульнаму ўжытку.

5.1. Сентэнцыйнасць. Аўтары «новага» стылю імкнуліся складаць такія сентэнцыі, каб кожная з іх была салодкай (*dulcis*) і ўзнёслай (*sublimis*), а таксама максімальна лаканічнай (Сенека Старэйшы: «*habentes plus sensuum, quam verborum*» - 'маючыя болей сэнсу, чым слоў') (Sinko 1918, 5).

Думка аб тым, што *acutum* вельмі падобнае да сентэнцыі, належыць аднаму з апанентаў Сарбеўскага, погляд якога абвяргаецца ў першым раздзеле трактата: «вастрыня ёсць сентэнцыя, альбо гнома [грэцкая назва сентэнцыі. - Я. П.], якая падаецца прывабна» (1; 26-27). Сарбеўскі лічыць, што хаця «вастрыня і гнома маюць сяброўскія стасункі», аднак часта сентэнцыя не мае аніякага намёку на вастрыню і, наадварот, востры выраз не змяшчае аніякай сентэнцыі (2; 3, 6, 18).

5.2. Парадаксальнасць. Як вынікае з азначэння Сарбеўскага, для яго *вастрыня* (*acutum*) ёсць з'ява, калі ў паведамленні абавязковыя два элементы, адзін з якіх супярэчыць (*dissentaneum*) уяўленню чытача пра дадзеную тэму, а другі адпавядае (*consentaneum*). Такое разуменне *вастрыні* можна інтэрпрэтаваць як разнавіднасць класічнага парадокса. Некаторыя прыклады *вастрыні*, пададзеныя Сарбеўскім («*nunc enim vester Eraminondas nascitur, quia sic moritur*» - 'зараз ваш Эпамінонд нараджаецца, таму што так памірае') (4; 18), нават семантычна блізкія да парадоксаў, якія прыводзіць Т.І. Кузняцова са зборніка дэкламацый Сенекі (напр., «*causa illis vivendi fuit fortiter mori*» - 'мэтай жыцця для іх было мужна памерці') (Кузнецова 1976, 161).

5.3. Выкарыстанне фігур насуперак агульнаму ўжытку. Паводле сведчання Квінтыліяна, аўтары «новага» стылю аддавалі перавагу фігурам «рэзкім і выкарыстаным насуперак агульнаму ўжытку (*secretae et extra vulgarem usum positae*)», якія «ўзбуджалі вуха навізнай (*novitate aurem excitant*)» (Quint. 9, 3, 3)*.

Сарбеўскі згадвае апанента, які сцвярджаў, што «вастрынёй з'яўляецца тое, што мае нейкую яскравую і рэзкую метафару, альбо алегорыю, альбо гіпербалу» (4; 5-6). У адказ Сарбеўскі прыводзіць прыклады вострых выказаў, якія абыходзяцца без метафары і фігур альбо нават звязаны з разбурэннем алегорыі альбо метафары (*destructione allegoriae vel metaphorae*) (гл. 4; 20).

Выкарыстанне фігур «насуперак агульнаму ўжытку» (*extra vulgarem usum*) таксама мае паралелі з поглядамі самога Сарбеўскага. На думку аўтара трактата, «прычына нечаканага як такога альбо тага, што сказана насуперак меркаванню (*praeter opinionem*), нішто іншае, як тое, што выраз змяшчае ў сабе, з аднаго боку, прыкмету чагосьці адпаведнага (*consentanei*), а з другога - чагосьці супярэчлівага (*dissentanei*)...» (3; 27-30). Такім чынам, сказанае насуперак агульнаму ўжытку ёсць вынік альбо эфект *acutum*.

5.4. Прыемныя для слыху словазлучэнні. Прыемныя для слыху словазлучэнні займаюць пэўнае месца ў тэорыі Сарбеўскага. На яго думку, для *argutia* ('досціпу') характэрны «ўпрыгожванне, краса ці нейкае прыемнае для слыху аздабленне (*iucundum auribus lepocinium*)» (15; 15-16).

Такім чынам, характарыстыкі *вастрыні* і *досціпу*, дзвюх асноўных катэгорый трактата Сарбеўскага, падобныя да прыкмет стылю пісьменнікаў сярэбранага веку рымскай класікі, асабліва да г. зв. «дэкламацыйнага», альбо «новага» стылю. Заўважаныя карэляцыі тлумачаць прычыны цікавасці аўтара трактата да такіх пісьменнікаў, як Марцыял, абодва Сенекі (старэйшы і малодшы), Тацыт, Квінтыліян, абодва Плінія (старэйшы і малодшы). Сарбеўскі імкнецца не толькі вызначыць сутнасць досціпу, але і пераканаць чытачоў у гістарычнай абгрунтаванасці і персанальнай прывабнасці той тэорыі досціпу, якую ён выкладаў у Полацку і Рыме. Дзеля гэтага Сарбеўскі адсылае чытача да старажытнарымскага «новага» стылю, а ў заглавак трактата выносіць імёны «знакавых» аўтараў, з якімі абазнаны чытач суадносіў бы гэты стыль.

Ідэі і пошукі Сарбеўскага застаюцца актуальнымі і для нашага часу. Сённяшняя цікавасць да праблематыкі дасціпнага найперш звязаная з двума яго аспектамі. Досціп як своеасаблівы, парадаксальны від мыслення даследуецца ў псіхалогіі і логіцы (гл. Лук 1979). З другога боку, досціп як катэгорыя камічнага разглядаецца ў эстэтыцы, літаратуразнаўстве і лінгвістыцы. Лінгвістыка даследуе моўныя механізмы стварэння досціпу, яго кагнітыўныя і прагматычныя аспекты (гл. Минский 1988, Мусійчук 2001).

Хаця трактат Сарбеўскага застаўся ненадрукаваным, яго ідэі сталі часткаю гуманітарнай традыцыі і «ананімнай усеагульнай уласнасцю» (Otwinowska 1968, 110). У славянскім арэале трактат Сарбеўскага моцна паўплываў на фарміраванне тэорыі канцэптызму ў Кіева-Магілянскай і маскоўскай Славяна-грэка-лацінскай акадэміях (у прыватнасці, на рыторыкі Феафана Пракаповіча і Парфірыя Крайскага) (гл. Лахманн 2001, 133-134). У заходнееўрапейскай традыцыі, па меркаванню Барбары Атвіноўскай, выраз *concors discordia* ('згодная нязгода') ('элемент арыгінальнай фармулёўкі *вастрыні* ў Сарбеўскага) стаў элементам на-

* Гл. папярэдняю зноску.

вуковай мовы, які выкарыстоўваецца дагэтуль (гл. Otwinowska 1968, 103-110). Водгукі ідэй Сарбеўскага праглядаюцца ў сучасным разуменні такіх розных міждысцыплінарных паняццяў, як «парадокс», «досціп», «моўная гульня».

Выказваю падзяку за каштоўныя парады і заўвагі кандыдату філалагічных навук, дацэнту кафедры сучасных замежных моў БДУ Ж.В. Некрашэвіч-Кароткай.

ЛІТАРАТУРА

Кузнецова Т.И., Стрельникова И.П. Ораторское искусство в древнем Риме. М., 1976.

Лахманн Р. Демонтаж красноречия. Риторическая традиция и понятие поэтического. СПб., 2001.

Лук А.Н. Остроумие (логико-эстетический и психофизиологический анализ). Перспективы моделирования: Дис. ... канд. филос. наук. Киев, 1979.

Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1988. Вып. 23. С. 281-309.

Мусийчук М.В. О когнитивной функции приемов остроумия // Наука на рубеже веков. История. Филология. Педагогика: Сб. науч. ст. СПб., 2001. С. 85-87.

Тронский И.М. История античной литературы. 3-е изд. М., 1957.

C. Plini Caecili Secundi Epistularum. Libri novem epistularum ad Traionum liber Panegyricos. Recognovit H. Keil. Lipsiae (Leipzig); Teubneri, 1873.

Lewin P. Wykłady poetyki w uczelniach rosyjskich XVIII w. (1722-1774) a tradycje polskie. Wrocław i inn., 1972.

Otwinowska B. «Concors discordia» Sarbiewskiego w teorii konceptyzmu // Pamiętnik literacy. 1968. №3. S. 81-110.

M. Fabii Quintiliani institutionis oratoriae libri duodecim I ad fidem codicum manu scriptorum recensuit Eduardus Bonnell. Lipsiae; Teubneri, 1854.

Sarbiewski M.K. De perfecta poesi, sive Virgilius et Homerus. Wrocław, 1954.

Sarbiewski M.K. Wykłady poetyki (Praecepta poetica). Przełożył i opracował Stanisław Skimina. Wrocław-Kraków, 1958.

Sinko T. Poetyka Sarbiewskiego // Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny. 1918. T. 58. Nr. 3.

Паступіў у рэдакцыю 04.01.06.

Ягор Уладзіміравіч Прыстаўка - аспірант кафедры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства. Навуковы кіраўнік- доктар філалагічных навук, прафесар Н.Б. Мячкоўская.